

“UZAY ÇAĞINDA SOSYAL ADALET SAVAŞI” 1969 ALPAGUT OLAYI

Özgür NARİN*

Türkiye’de 1969 dönemi, 1968’in toplumsal hareketteki görkemli yükseliŐi ile belirlenir. Çok yönlü etkileri olan bir yükseliŐtir bu... Bir yanda öğrenci hareketi, üniversite iŐgalleri, diğer yanda TIP’in ve parlamento dıŐı siyasal hareketin etkinliği bulunmaktadır. Bir yanda kentlerde patlak veren ve hızla artan işçi grevleri, öte yanda toprak talebi ve siyasal istemlerle harekete geçen köylü kitleleri vardır. 27 Mayıs ile birlikte sanayi sermayesi kurumsal ve siyasal olarak yönetimi ele almış ama toplumsal hareketler de örgütlenme kapasitelerini artırmış, yaygınlaŐmaya başlamışlardır.

Dönemin etkin siyasal yayını olan Türk Solu Dergisi’nin 22 Temmuz 1969 tarihli sayısında iki yazı dikkat çeker. Yazılardan ilki “Apollo 11’i alkıŐlamada acele etmeyelim” baŐlıklıdır; ikincisi ise baŐyazıdır: “Zafer Kapitalizmin Değildir”. İkisi de Ay’a ayak basan ilk insan ile ilgilidir. Gerçi dediklerinde haklıdır: İnsan’ın ay’a ayak basması bir ülkenin değil, toplumsal emek ve birikimin, “üretici güçlerin” başarısıdır, üretici güçler önündeki engeller ise yıkılmayı beklemektedir. Doğal olarak yazılanlar, o dönemin atmosferini yansıtmaktadır. Gerçekte küçük, “ama insanlık için büyük” olan o adım, sahiplerince teknolojinin ve kapitalizmin zaferi olarak sunulursa da, dönemin toplumsal bilinci buna karşı çıkmaktadır. Siyasal dergiler, bunun Amerika’nın başarısı değil, insanlığın üretici güçlerinin bir başarısı olduğunu haklı olarak vurgularlar. O söz kulaklarda ınlamaktadır: “bizim için küçük ama insanlık için büyük bir adım.” Üniversite işgallerinin, Demirdöküm gibi önemli işçi grevlerinin, köylü mitinglerinin, seçime yönelik hararetli ittifak tartıŐmaları ve Türkiye’nin düzeni üzerine polemiklerin kapladığı bu gazete gibi diğer gazete ve dergi sayfalarında aynı dönemde yaşanan bir olay pek yer almaz. Alpagut olayı! Apollo 11 ve ay yüzeyine ayak basma gibi üretici güçle-

* Araştırma Görevlisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

rin devingen ve esas çekirdeği ile ilişkiliyken neredeyse hiç anılmaz. Oysa tek tek bakıldığında küçük, gerçekte ise insanlık için “büyük adım”lar buralarda yeşermektedir. Ne ironidir ki, aynı tarihlerde Alpagut işçileri de eylemlerinde “Uzay çağında Sosyal Adalet Savaşı” pankartını taşırlar. Türk Solu dergisinde uzay çağı gündemdeyken, Alpagut işçileri adeta “uzaya da gitseniz sömürü devam ediyor. Ama sömürüye karşı başka bir toplumsal ilişkinin bilinci de yaşıyor” demektedirler. Haziran’da işletmede üretime el koyup kendi deyimleri ile “fiili durum” yaratan Alpagut işçilerinin özyönetim deneyimi aynı dönemde gerçekleşmesine rağmen pek çok siyasal yayının sayfalarında kendisine yer bulamaz.¹ Sahiden de, “insanlık için büyük adım” hangisidir? Apollo’nun teknolojisi mi, o teknolojinin içindeki insanların toplumsal ilişkilerinde ihtiyaç duyulan köklü değişim mi?

Her şeye rağmen Alpagut olayı, dönemin tüm canlılığı içinde toplumsal harekette heyecan yaratır. Örneğin yükselen öğrenci hareketleri içinde az sayıda öğrenci lideri, Çorum’da gerçekleşen işgal ve özyönetim deneyimine dikkat eder, bazıları heyecan duyarak gelişmeleri izler. Ancak Alpagut’un haberi dönemin pek çok siyasal yayınında yeterince incelenip irdelenmez. Oysa ki, geç kapitalistleşen Türkiye’de, böylesine erken bir özörgütlenme ve öz yönetim deneyimi olarak Alpagut olayı, tarihsel olarak kazılıp gün ışığına çıkartılmayı beklemekte ve hak etmektedir. Bu çalışma, Alpagut olayını halen yaşayan kimi tanıkların anlatımlarına ve yerel gazete haberlerine, konuyla ilgili az sayıdaki kaynağa dayanarak kısaca özetleyecek, kısa ve erken bir işçi özyönetiminin düşündüklerini tartışacaktır.

Alpagutlu işçilerin linyit madenini işgal edişleri ve üretimi ele alışları, Mayıs Haziran 1969 yılları arasında gerçekleşir. 900’ü aşkın çalışanı olan işletmede işçiler üretimi ele geçirir ve 34 gün boyunca ellerinde tutarlar.

1969 Alpagut Olayı: “Artık işçi ocağı kendi malı gibi değerlendiriyor”

Alpagut olayı hakkındaki yazılı belgeler, genelde tek bir kaynaktan çıkmışçasına birbirinin aynıdır. Üstelik bu belgeler, kaynak belirtmeden birbirine dayanır. Bu birbirine benzeyen yazılar, emek tarihinin bu dönemi açısından aydınla-

¹ Bu dönemdeki nadir haberlerden birisi Ant dergisindedir. Ant Dergisi iki fotoğrafla birlikte bir sayfa haber yapmıştır: “Alpagut Linyit İşletmesi’ndeki fiili durum, aslında emekçi sınıfların üretimin bizzat emekçiler tarafından yönetimini ve denetimini öngören, sosyalist uygulamanın küçük bir örneğini teşkil etmektedir. Aradaki bürokratların tasfiye edilip işçilerin kendi çalıştıkları işyerine sahip çıkmalarından sonra üretimin düşmemesi, aksine artması da, kapitalist-bürokrat ikilisinin sosyalizme karşı yönelttikleri suçlamaları iflas ettiren kesin bir cevap olmuştur. Alpagut Linyit işçileri, Türkiye’nin sosyal mücadele tarihinde, şüphesiz müstesna bir yer işgal edeceklerdir.” Ant Dergisi, 15 Temmuz 1969, Sayı:133, Sayfa 6.

tıcı olmak bir yana içeriği etkisiz kılar hale gelmiştir. Dönemin tanıklığıyla yazıldığı belli olan kimi yazılar göz önünde tutulduğunda, kaynaklar ve referansların belirtilmemesi, başlangıçta olumlu bir koşulun ürünüyken, bu sonradan tam tersi bir olumsuzluk, engel haline gelir. Başlangıçta toplumsal belleğin mücadele dönemlerindeki gücü yüzünden bu referanslar canlı ve yaşayan halde oldukları için açıkça belirtilmez ancak hareket geriye düşünce, dağılan örgütlülük ve bellekle birlikte durumu olumsuz etkilemeye başlar. Çünkü dönemin sıcaklığındaki haberlere, tanıklıklara dayanmış olabilecek bu belgelerde bu göndermeler açık yapılmadıkları için internet aracılığıyla kopyalanarak çoğalmaktadırlar. Öte yandan bu çoğalma süreci, bilgilerin değişmesini, aktarma kopyalama hatalarının gerçek gibi algılanmasını bile getirebilmektedir. Böylece "yeni işçileşme kuşağının" içinde yaşadığı döneme ait güncel bir problem burada da kendisini hissettirmektedir. Bilgilenme kaynağı, haber bombardımanı çok gibi görünmektedir. Ama bilginin içeriksizleşmesi, içeriğinin hatalı hale gelmesi, bir efsane bulutuyla kaplanması tehlikesi şiddetli biçimde doğmaktadır. Kendini hissettirmeyen, fark ettirmeyen bir tehlikedir bu... Halbuki her öz örgütlenme ve öz yönetim deneyimi, bir alternatifi pratik olarak hayata geçirmiş olmanın verdiği bir özgüvenin ifadesidir. Yaşadığımız dönem ise işçi hareketinin ve emek süreçlerinin parçalandığı, toplumsal hareketlerin ancak kendi yuvarlarında etkinleştiği, tecrit edildiği bir dönem olması itibarıyla özgüvene, özörgütlenmeye, bu örgütlenmeler arasındaki bellek sahibi, bilinçli ilişkilere gereksinim duymaktadır; özcesi bir çıkışa ihtiyaç duymaktadır. Böyle bir dönemde emek tarihini titiz biçimde irdelemek, efsaneleştirmenin yanı sıra basmakalıplığı önlemek, toplumsal ilişkilere dair yeni perspektifler ve olanaklarla gerçek ilişkileri açığa çıkarmak çok daha fazla önem kazanmaktadır. Toplumsal ilişkilerin her dönem bağrında taşıdıkları dinamiklere güven duymak için, eskiyi yad etmek, hatırlamak değil eskiyi incelemek, doğru biçimde tartışmak gerekiyor. Ancak o zaman, bu özörgütlenmelerdeki eksiklikler ve olumlu yönler belirlenebilecek; kendilerine duydukları özgüvenin gerçek ve toplumsal kaynakları hakkıyla ortaya çıkarılabilecektir. Böylelikle toplumsal hareketteki çıkış dinamikleri göz önüne serilebilecektir. Elbette ki, siyasal özne sorunu önemini korumaktadır, ancak toplumsal hareket ve işçi hareketinin kendi dinamikleri de incelenmelidir. Aynı madalyonun iki yüzü gibi birbirinin yerine geçirilemeyecek bu sorunlardan ikincisini incelemek, yani emek tarihini, sınıfsal bir perspektiften yeniden üretmek araştırmak yakıcı bir hale gelmektedir. Bu geçmişe dönüp dondurulmuş perspektifi doğrulamak için değil, yeni işçi kuşakları ile özörgütlenme kapasitelerini, dinamiklerini tarihsel olarak karşılaştırıp açığa çıkarmak için gereklidir. Bugünün üstümüze çöken karabulutlarını geçmişte aramak (sendikaların uzlaşmacı

tutumu, kendiliğinden hareketin sınırlılıkları, siyasal öncü bir öznenin eksikliği vb.) haklıdır ama yeterli değildir; bunun ötesinde işçileşme dinamikleri içerisindeki öz örgütlenme ilişkilerini ve arayışlarını görmek kayda değer olacaktır.

Siyasal basının bugüne ulaşan arşivleri yetersiz ve dağınık durumdadır. Bu koşullarda genel araştırma yapmak güç hale gelmiştir. Bu yüzden Alpagut olayı hakkında ayrıntılı belge bulmak pek olanaklı gözükmemektedir. Bu yazı, Alpagut olayı üzerine daha geniş bir araştırmanın henüz sadece ilk ürünüdür.² Halen devam eden araştırma yürütülürken, kısıtlı ve dağınık durumdaki bu kaynakların dışında yaşayan işçilerin tanıklıklarına, yerel gazetelere ve gazetecilere başvurulmuş, kimi yerlerde (belleğin zayıflaması, öznel yanların ön plana çıkması gibi durumlarda) yerel gazete haberleri ve diğer tanıklıklarla karşılaştırılarak kesinleşenler kullanılmıştır.³

Çorum'da çıkan yerel gazetelere göre, iki ayı aşkın süredir ücretlerini alamamış olan maden işçileri 13 Haziran 1969 günü işletmeyi işgal ederler (Yeniğün, 14 Haziran 2006). Gerçekte Çorum'da Dodurga ve Alpagut bölgesindeki maden ocakları buradaki köylerde çalışanların büyük bir çoğunluğunun tek geçim kapısını oluşturmaktadır. 1942'de kurulan Linyit işletmesi, giderek büyümüşür. 1969 yılına yaklaşırken, Alpagut'taki işletme İl Özel İdaresi'ne bağlı işletilmektedir. 1942'den o zamana kadar, üretimi büyümüş, genişlemiş ve civar köy ve kasabalardan da köylüleri çalışan olarak almaya başlamıştır. Bölgenin tarıma

2 Araştırmaya başladıktan sonra Alpagutlu Sadettin Akgül ve Mustafa Çetin ile karşılaştım. Çorum Hasanpaşa İl Kütüphanesi'nde ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde yerel gazetelere ulaşmıştım. Ancak Sadettin Bey ve Mustafa bey, özel fotoğraf arşivleri ile bilmediğim birkaç gazete haberini benimle paylaştılar. Kendi tanıklıkları ve dönemin tanıkları ile yaptıkları sohbetleri yerel tarih çalışması olarak yazılı hale getirmeyi düşünüyorlardı. Bu tanıklıklar henüz yazılmadılar ve paylaşılmayı bekliyorlar. Böyle bir çalışmayı desteklediğimi belirtmiştim, umarım bu çalışmayı yaparlar.

3 Bu çalışmayı Özgür Mutlu Ulus ile birlikte tasarlamıştık. Araştırmaya katılmasa da, bu tarihi kazıp çıkarma fikri onundur. Alpagut olayının tanıklarından çok az bir kısmı yaşamaktadır. Pek çoğu hayatta değil, bir kısmı ise Çorum'dan göç etmiş durumdadır. Henüz kısıtlı da olsa konuşma ya da tanışma olanağı bulabildiğim tanıklardan (Şihin) Hasan ve Mehmet Çal hayattadır. Alpagut Belediye Başkanı ilgi gösterip destek vermiştir; Alpagutlu Mustafa Çetin ve Alpagut olayında yer almış bir işçinin oğlu olan Sadettin Akgül de elindeki belgeleri, tanıklıkları ve düşüncelerini paylaşarak yardımcı olmuştur. Yerel gazetelerde değerli bir gazetecilik yapmış olan Yaşar Köstekçi'ye teşekkür etmem gerekiyor. İsmi andığım anamadığım her biri sağolsunlar. Yaşama veda etmiş olan Saadettin Malkoç'un da değerli haberlerine çok şey borçluyum. Çorum'daki kütüphanelerde yerel gazetelerin bir kısmına ulaşmak olanaklıdır. Ancak önemli bir belge olarak Sungurlu Postası özel arşivlerde yer alan birkaç sayı dışında bulunamamıştır.

elverişli olmamasının yanısıra elverişli olanlar da dahil pekçok arazi Linyit için istimlak edilmiştir. Bu yüzden havza, neredeyse tüm aileleriyle Maden işletmesine bağlı hale gelmiştir. Bu durumu, işgale katılan bir işçi temsilcisi çok güzel anlatmaktadır:

“Bizim köyde tarım yapacak arazi yok, olanlar da zaten işletme için istimlak edilmiş durumda. Geçimimizi ancak burada çalışarak sağlıyoruz. Biz unutulduk. Öyleyse biz kendimizi düşünelim dedik ve işgal ettik.” (Çorum Ekspres Gazetesi, 8 Temmuz 1969, Gazeteci Yaşar Köstekçi'nin yazısı).

Bu işçileşme olgusu, başka kaynaklarda da vurgulanır:

“Alpagut Linyit İşletmesi 1945'de kurulduktan sonra köylülerin tarım yaptığı toprakları istimlak ederek faaliyet alanını genişletmişti. Geçimlerini tarımdan sağlayan köylüler bir müddet sonra zorunlu olarak maden işçisi oldular.” (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (STMA), C.7 s. 2152).

Bir işçi havzası olan Dodurga ve Alpagut'taki çalışanların yaşamı dolaysızca maden işletmesine bağlı olduğu için, 1960'ın yükselen toplumsal hareketi buraları da etkilemiştir. Haziran 1969'a kadar İşletmede grevler, eylemler yükselmiş, en son olarak 13 Aralık 1968 tarihinde 13 günlük bir grev yapılmıştır.

Çalışma koşulları ve çalışanların sorunları toplumsal basınç yüzünden dönemin yerel gazetelerine bile yansımıştır. İşgali izleyen gazeteci Yaşar Köstekçi'nin az önce aktardığımız haberinde işletmede görüştüğü işçi temsilcisi konuşmasının devamında durumu güzel özetlemektedir.

“Biz unutulduk. Öyleyse biz kendimizi düşünelim dedik ve işgal ettik. Boğaz köprüsüne yardım alınmış ama emeğimizin karşılığı verilmiyor. 1942'den beri köylüler çalışıyorlar ama daha birkaç sene evvel köyün okuluna kömür verilmiyor. Çocuklarımız medreseye gider gibi ellerinde birer odun ile gidiyorlar.’

Bu işletmeden her sene özel idareye 1 milyon lira para gönderilmiş. Ama çalışan sayısının 450'den 950'ye çıkarıyorlar. Parlamenterler ve il encümenlerini kartvizitiyle (torpiliyle) girenler var. İşletme müdürü 7500 lira maaş alıyormuş ve uzun süredir izinliymiş. Yerine bakan teknik eleman yokmuş. İşletme mühendisi ocaklara ancak müfettiş geldiği zaman iniyor, bir kere inmiş.” (Çorum Ekspres Gazetesi, 8 Temmuz 1969).

Ocakların kötü işletilmesi, çalışanların işgüvencesinin sağlanmaması, ücretlerinin düzenli ödenmemesi, personel alımının siyasal kayırmacılığa göre yapılması ve şişirilmesi, yönetici konumuna siyasal rüşvetlerle getirilen insanların kimi zaman madene bile uğramadan para alması, özel idarenin siyasal kayırmacılıkla kimi özel işletmelere ya da yine devlet işletmelerine veresiye kömür vermesi, ama okullara vermemesi gibi sorunlar artık kronik hale gelmiştir.

“İşletme her yıl yüzbinlerce lira kâr etmesine rağmen işçilerine kömür dağıtmadığı gibi, köyün ilkokuluna bile kömürü ancak parayla veriyordu. İşçilerin ücretleri öylesine düşüktü ki, maden tozlarının öldürücü etkilerini bir ölçüde de olsa azaltan yoğurt almak bile işçiler için hemen hemen olanaksızdı. Ücretlerin parça parça ödenmesi karşısında iyice zor duruma düşen işçiler, işverenden ücretlerini arttırmasını ve bir defada ödenmesini, 73 gündür ödenmeyen ücretlerinin derhal ödenmesini ve teknik kadroların ve donanım yetersizliklerinin bir an önce giderilmesini talep ettiklerinde, işverenden, üretimin düşük olması bahanesiyle red cevabı aldılar.” (STMA, C.7 s. 2152).

13 Haziran’da artık “fiili durum” ilan edilir. 14 Haziran tarihli Yenigün gazetesi olaya “bir tür fiili durum” demektedir. Maden iş sendikasına bağlı 950 işçi “kömürün heba edilmemesi için” grev yoluna gitmeyi uygun görmemiş ve işgal yolunu tercih etmişlerdir (Aktaran Yaşar Köstekçi, Çorum Ekspres, a.g.s).

Değerli bir gazetecilik yapan Yaşar Köstekçi haberi güzel aktarmaktadır: İşçiler günde 18 lira yevmiye almaktadırlar. Ancak 3 aydır maaşlarını alamamışlardır. Önce işgal ederler. Vali ocağa gelip sabredin der. İşçiler “açız” derler. Jandarma Albayı buraya asayiş için jandarma getirileceğini söyler. “fakat işçiler ona da durumu anlatınca Albay ağlamaya başlamıştır. Daha sonra bütün işçiler forum düzenlemişler ve ocağın idaresine el koymaya karar vermişlerdir”

“Fiili durum” başlar.

Fiili durum sözü önemlidir. Zira 1968’lere doğru İstanbul gibi büyük şehirlerde gelişen işçi grevlerinde, işgallerde sık sık kullanılan ve çalışanların hareketlerinin kendi meşruiyetlerini anlatan bir terimdir.⁴

“1969 ile 1971 arasında gerçekleşen grev, direniş, işgal ve işçi eylemlerinde önceleri çok sık kullanılanagelen ve basit ‘hak arama’ taleplerini dile getiren ‘Evde çocuk ekmek bekliyor’ vb. sloganların terkedilmeye başlandığı, bunların yerini daha çok siyasal içeriğe sahip, siyasal iktidarı hedefleyen ve giderek işçi sınıfının kendi sınıfsal konumunu tanımlayan sloganlar, ‘Kahrolsun kapitalistler’, ‘Bağımsız Türkiye!’ gibi sloganlarla yer değiştirdi. Özellikle üretimi öne çıkaran, emeğin en yüce değer olduğunu vurgulayan pankartlar ve dövizler direniş alanlarında yeralmaya başladı. Alpagut ve Günterm gibi, işçilerin grev sırasında fabrikaya el koyarak üretimi sürdürdükleri eylemlerde, üretici olma bilinci öncelikle öne çıkarıldı. Üretim sürecinin aktif öznesinin sermaye değil kendileri olduğunun bilincine varmış işçiler, işyerlerini burjuvalar olmaksızın da yönetebileceklerini kanıtlamak istiyorlardı. Üretim yönetiminin bir adım ötesindeki ülke yönetimi vb. gibi siyasal kavramlar da aynı dönemlerde gündeme girdi.” (STMA, C. 7, s. 2148).

4 İşçi hareketinde artan işgaller ve bu işgallerin aileler, semt halkı, diğer çalışanlar ve öğrenci hareketi tarafından desteklenmesinin güzel bir anlatımı için bkz. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, C. 7, s. 2146.

Ancak bu kez "fiili durum" öğrenci hareketinin, işçi grev ve işgallerinin merkezi olan büyük bir şehirde değil, buralardan uzakta gerçekleşmiştir. Üstelik işçiler işgalin ötesinde üretimi yönetmeye başlamışlardır. İşletmenin her tür yetkiyle donatılmış tek bir mühendis tarafından kötü yönetimini kıyasıya eleştiren bir yerel gazete, duruma mesafeli yaklaşırken bu konuya dikkat çeker: "Son aylarda fiili durum lafı ortaya çık"mıştır. Ancak bu eskiden işgal anlamına gelirken, haberin yorumunda bu durumun farklılığı oldukça üstü kapalı biçimde ima edilir, gazeteye göre böylelikle bu söz "ortaya çıkan kanunsuzluğu örtme" işlevi görmektedir (Yenigün, 16 Haziran 2006). Haberin yorumunda alttan alta hissedilen durumun farklılığına dair ima, mezarlıktan geçerken ısıklık çalar gibi bir korkudur; olayı adlandırma ve anlamını değerlendirme korkusu.

İçeride kalan maaşlarını almak için başlayan yönetime el koyma işçilerin oluşturduğu bir konsey tarafından yürütülmektedir.

"Bu işlemleri işçilerin kendi aralarında seçtikleri ihtilal konseyi adını verdikleri işçiler yürütmektedir." (Çorum Ekspres, 8 Temmuz 1969).

Yine aynı yazıda konseyin yetkilisi durumu anlatmaktadır:

"Bu ihtilal konseyi yetkilisi durumu şöyle anlatıyor: bu bir grev değil, ocaklar çalışıyor, vardiyalar devam ediyor. Artık işçi ocağı kendi malı gibi değerlendiriyor, bu emeği de para olarak değerlendirildiğinden durumundan memnun. 'Ne zaman ki ocak TKİ'ye devredilir ve devlet maaşı verir o zaman işgal kalkar'

[Gazeteci yetkilinin aktardıklarını haberleştirmektedir] (Konsey yetkilisi) bu raya toplum polisi de gelemmez o zaman karılarımız da nöbet tutar diyor.

Çorum yüksek tahsil talebeleri işletmeye bir grup temsilci gönderiyorlar, öğrenciler gece sabaha kadar onları dinliyor. İşçiler şöyle söylüyorlar: 'siz okullarınızı işgal ettiniz, biz de ocağı işgal ettik çünkü burası da bizim emeğimizle değerlendirilmektedir.'

Özel idareyle ve hükümetle siyasi kayırmacılığa alışmış ve siyasal yandaşların alanı haline getirilmiş ilişkiler yüzünden veresiye vermeye alışmış işletmeler bulunmaktadır. Bu işletmeler kömürü peşin almazlar. Bu işletmeler ve yayılan yanlış haberler yüzünden kömür kıtlığı başgöstermesi olasıdır. Valilik ocakta serbest satış yapılmadığını yayar ama buna rağmen kömür kamyonları normal seferlerini yaparlar.

Bu arada sendika temsilcileri Ankara'ya başbakanla görüşmeye giderler, ama birkaç defa gitmelerine rağmen, bir sonuç alınamamıştır. İşçiler, sonuç alınmadığı müddetçe de işgalin devam edeceğini söylerler.

Üretime el koyma ve satışı denetleme birlikte yürümektedir. Vardiyaları biten işçiler, siloların başında nöbet tutarlar. Peşin ödeme yapmayanlara kömür vermezler. Böylelikle yine bir devlet işletmesi olan Çorum Çimento Fabrikası ile diğer özel ve tüzel kişilere veresiyle verilen kömürler durdurulur. Satış kontrol altına alınır. Gelirinden madenin giderleri ile borçlar karşılanacağı için üretim artar. 5 numaralı ocakta işgal öncesindeki güne kadar 25 vagon kömür çıkartılırken, fiili durumdan sonraki gün 45 vagon kömür çıkartılır (Yenigün, 14 Haziran 2006).

Üretim ve satışlar belirgin biçimde düzenlenir, artar, çalışmayan ocaklar çalıştırılır.

“İşletmeye el koyan işçiler kendi başlarına ocaktan kömür çıkartmakta ve sırası gelen kamyonlara satmaktadırlar. Toplanan gelir bloke edilmektedir. ... O günden bu yana 400.000 lira gelir temin edilmiştir.” (Yenigün, a.g.s).

Para öncelikle işçiye ödenir. Çünkü işçilerin 3 aylık alacağı 1,5 milyon liraya ulaşmıştır.

Üretimin artması, kullanılmayan ocakların kullanılması çarpıcı bir gelişmedir. Özyönetim üzerine önemli haberler yapan Yaşar Köstekçi, bu durumu gazetesinde yazdığına, Özel İdare bunları “suçlama” olarak alıp, gazeteye yanıt yazısı gönderir. Alpagut Kömür İşletmesi Yönetim Kurulu Üyeleri Turan Oflaz ile Halil Koç, 10 Temmuz 1969 tarihli Çorum Ekspres’de yayınlanan yanıtlarında şu iddiaları öne sürerler:

“Üretim artmamıştır, stoklar birikmişti. İşçiler, şimdi ancak az üretebiliyorlar, bu yüzden gelirleri azdır, üretimi karşılamaz.”

Oysa sadece 34 gündür yaşanan süreç bunun tersini göstermektedir. Üretim artmıştır ve işçiler peşin satışlarla üretimi döndürdükleri gibi içeride kalan, ödenmeyen ücretlerini de almaya başlamışlardır. Yönetim kurulu üyeleri aynı yanıtta sunu da söylemektedirler:

“İşçinin zamanında parasını alamamasından biz de müteessir olan insanlarız, bu duruma düşmemesi için son derece gayret gösterdik. Ancak herkes alacağını kendi kuvvetiyle değil kanun yoluyla istemesi icap eder. Herkes hakkını kendi eliyle almaya kalkırsa kanunların varlığından bahsedilmez buna anarşi derler.”

Hâlbuki farklı siyasi kanatlardan yerel gazetelerde yer alan haber ve köşe yazıları bile üretimin kötü yönetildiği, işletmenin borç batağına girdiği, işçinin hakkının verilmediğinden bahsetmektedir (Örn. Çorum Ekspres 11 Temmuz 1969, Yenigün 15 Ağustos vs. vs.).

İşçilerin üretime el koyması, sendikanın değil kendi inisiyatiflerinin eseri olmuştur. Bunu, gazeteye verdiği demeçte sendikacılar da kabul etmektedirler:

“Görüştüğümüz Çorum ve havalisi birleşik maden işçileri sendika başkanı Ali Oyur bu hareketin sendikal faaliyetlerinin dışında olduğunu ancak işçilerin inisiyatifleri ile bu durumu yarattıklarını, alacaklar tahsil edildikten sonra fiili duruma son verileceğini söylemiştir.” (Çorum Ekspres, 4 Temmuz 1969).

Alpagut'ta örgütlü olan sendika Bağımsız Çorum Ahalisi ve Maden İşçileri Sendikası'dır. Sendika, işgal ve üretimi yönetme süreci boyunca işçilerin hareketini tepeden belirlemeye çalışmışsa da ileride sendikada bölge düzeyinde yükselcek olan işletmenin işçi liderlerinden Mehmet Kocatüfek ve önde gelen işçiler etkili gözükmektedirler. Hareket Kocatüfek'in ve öncü işçilerin başlangıçta sendika bünyesine sığmayan inisiyatifi ile başlamış ancak sonra ilerleyemeyince (özellikle özyönetimin sona erdirilmesinin ardından) tekrar sendika etkisi artırmış, devlet nezdinde pazarlıkta aracı olarak devreye daha fazla girmiştir.

Üstelik 1960'ların toplumsal hareketi bölgeye yansımış olsa da yeni gelişen TİP'in bölgede etkisi yok görünmektedir. İşçiler CHP yüzünden de daha fazla eylemli değildirler. Aksine onlar değil, birleştikçe CHP onlara bakmaktadır. AP'ye karşı CHP'ye potansiyel yakın olmakla birlikte, kendilerini seçmen potansiyeli olarak gören partiden dolayı bu böyledir. Grevi, işgali ve özyönetimi ile eylem bir süreç olarak bir havzada toplanan ve geçim için başka olanakları olmayan işçilerin toplumsal hareketin yarattığı dalgadan da etkilenerek başlattığı bir eyleme benzemektedir. Toprağı olmadığı için çalışmaktan başka çaresi olmayan havza işçilerinin tek yeri Alpagut gibi kömür işletmelerinde çalışmaktadır. Bu buradaki işletmelerde işçilerin toplulaşmasını getirmiştir. Bu birleşmenin yarattığı koşullar, çalışma koşulları, dönemin toplumsal hareketinin de etkisiyle bir sınıf hareketliliğine dönüşmüştür. İşçileşmenin getirdiği toplulaşma ve aynı çalışma koşulları altında kalma, bir arada hareket etme kapasitesinin olanaklarını açığa çıkarmıştır. Bu yüzden hareket, klasik fabrikada toplanan işçilerin bir araya gelme, örgütlü davranma dinamiğini çok iyi sergilemektedir. Eylemin sürmesiyle birlikte işçilerin özgüveni de artmış, üretimi yönetme ve denetleme olanakları açığa çıkıp, gerçekleştikçe bu güven büyümüş görünmektedir.

Bu güven işletmenin en üst amiri konumundaki Vali'nin görüşme talebinde görülebilir. Vali Celal Güvenç işveren konumunda teklif götürür. Çorum ve Havalisi Birleşik Maden İşçileri Sendikası yöneticileriyle iki kez görüşür. Vali, “Alpagut Linyit işletmesi Sendika Şubesi yöneticileri de gelsin birlikte toplantı yapıp çözüm” der. Ancak işçiler, şube yöneticilerinin Çoruma gidip valiyle görüşmesine izin vermezler. “İstenilen toplantının ancak işletmede olabileceğini” söylerler. Valinin

sorunu görüşmek üzere sendikacıları yanına çağırması da işçiler tarafından kızgınlıkla karşılanır (Yenigün, 16 Haziran 1969).

16 Temmuz 1969 Çarşamba günü saat 18'de bölgeden değil Ankara'dan getirilen jandarma birliğinin müdahalesiyle işgal sona erdirilir. Fiili durum 34 gün devam etmiş durumdadır.⁵ 18 Temmuz tarihli Yenigün gazetesi, "Bir Aydır Sürdürülen Fiili Duruma Devlet Müdahale Etti" başlıklı manşet haberinde önceki gün işletmeye giden Jandarma birliğinin "normal düzeni sağlamış" olduğunu yazar. Kumandan yardımcısı Kemal Kaleli, ocak ağızlarını, kuvvet santralini, nizamiye ve telefon santralini ele geçirip, buralara nöbetçi diker. İlk günde 5 sendikacı, 1 memur onu aşkın işçi işten çıkarılır. Bu konuda yerel gazetelerin bilgileri çelişmektedir. Tanıklıklara göre işten çıkarılan bir işçinin çıkarılma nedeni adli suça karışmasıdır. Ancak sayı 11 ya da 13 arasında değişmektedir. İdare amiri İsmail Sevim de memur olmasına rağmen işinden ayrılanlar arasındadır. Tebligatların altında yönetim kurulu imzası bulunmaktadır (Turan Oflaz ve Halil Koç).

İşçilerin liderlerinden ve sendika temsilcisi Kocatüfek ve ildeki sendika başkanı Oyur Vali ile görüşürler. Vali "bu bir idari tedbir" TKİ'ye devredilecek demektedir; işten atılanlar için ise "hepsinin vesikaları var. Devlet ya vardır ya yoktur" der (Çorum Ekspres, 18 Temmuz 1969).

Müdahaleden sonra üretim düşer. Ancak direniş hemen kırılmaz. Jandarma müdahalesini haber veren gazetede şöyle yazmaktadır: 17 Temmuz 1969'dan "itibaren Alpagut Linyit İşletmesi'nde bütün işleri normal yönetimin gerektirdiği şekilde görevlilerine devredilmiş, bu arada işçiler de, tam bir düzen içerisinde vardiya saatlerine göre çalışmalarına devam etmişlerdir." (Yeni Gün, 18 Temmuz 1969). Burada "normal yönetim" ile "tam bir düzen" içerisinde sözcüklerinde hissedilen özel vurgu kuşku uyandırmaktadır. Gerçekten de Jandarmanın müdahalesi ve ön saflarda yer alan arkadaşlarının işten çıkarılması, işçiler tarafından dirençle karşılanır. Ertesi günkü Çorum Ekspres'in manşeti şöyledir: "Alpagut Linyit İşletmesinde Yeni gelişmeler... İşçiler işe başlamıyor". Arkadaşlarının işe alınmasını ve taleplerinin karşılanmasını isteyen işçiler işe başlamazlar. Ocakları ve Alpagut tepelerini Jandarma birlikleri tutmuştur.

Bir gün sonraki haberde normale dönme belirtilir. Burada uzlaşmacı sendikacı anlayış devreye girer. 22 Temmuz 1969 tarihli Çorum Ekspres gazetesinin manşetinde Federasyon Başkanı Kemal Özer'in sözü yer alır: "İşçiyi zorla ocağa

5 18 Temmuz 1969 tarihli Çorum Ekspres gazetesinin manşeti "Alpagut Kömür İşletmesindeki Fiili Durum Kaldırıldı, Bir Jandarma Birliği ile Duruma Müdahale Edildi, 5 sendikacı, 8 işçi 1 memur işten çıkarıldı"

soktuk.” Kemal Özer, Maden İşçileri Sendikaları Federasyonu’nun genel başkanı ve aynı zamanda Türk-İş 6. Bölge Temsilcisidir. Gazete Kemal Özer’in ağzından şunları aktarmaktadır: “İşçi ile konuştuk, zorla ocağa soktuk.” (Çorum Ekspres, 22 Temmuz 1969). Vali de yaptığı açıklamada işten atılanlar hariç herkes döndü demektedir. Ancak aynı sayfada manşet haberin altında, işten atılanların sayısı 150 oldu denmektedir. Arkadaşlarını destekleyen işçilerin çıkarılma basıncında bırakıldıkları görülmektedir.

Alpagut İşletmesi bundan sonraki aylarda da durulmaz. İşçi hareketinin basıncı ile TKİ’ye devredilene kadar grevler, eylemler devam eder. Örneğin 29 Ağustos 1969 tarihle Çorum Ekspres gazetesi işçilerle yapılan Toplu İş Sözleşmesi sonucunda atılan 13 işçinin işe geri alınacağını haber verir. İşçiler işten atılan arkadaşları ve talepleri için mücadeleye devam ederler.

Burada geçerken üzerine düşünülmesi gereken önemli bir soruya değinmekte yarar var. İşçilerin özyönetim deneyiminin 34 gün sonra sona erdirilmesinde belli başlı nedenler açıkça görünmektedir. Yükselen toplumsal hareket karşısında işveren ve yöneticilerin, üretimi ele geçirme bilincinin fazla yayılmasını istememesi bu nedenlerin başta geleni gibi gözükmektedir. Pazarlıklar, uzlaşmalar vb. de etkili olmuş olabilir. İkincil görünen nedenler arasında, yöneticilerin zaten işçilerin yönetemeyeceklerine duydukları inanç yüzünden harekete geçmemesi gibi sınıf bilincini unutan değerlendirmeler de bulunabilir. Başlangıçta hemen harekete geçme gereği görmeyenler, kendi haline bırakılırsa işçilerin yönetiminin başarısız olacağını düşünenler, sonradan duruma müdahale etme ihtiyacı duymuşlardır. Öte yandan işçiler tarafında da, üretimi ele geçirmenin ileri bir bilinci başlangıçta yoktur. İşçiler, içeride kalan ücretler alınıncaya kadar ve TKİ’ye devredilip, uygun çalışma koşulları ve hakça ücret verilene dek üretimi ellerinde tutacaklarını belirtmişlerdir. Tıpkı üretime el koyma isteminin nasıl ve kimlerle, hangi dinamiklerle doğduğu konusunda olduğu gibi bu konuda da bireysel tanıklıkları ve araştırmayı daha da derinleştirmek gereklidir. Ancak bir soru, sınıf mücadelesinin her iki tarafı açısından da çarpıcı bir nokta olarak ortada durmaktadır. Üretim 34 gün değil de daha fazla sürseydi ne olacaktı? İşçiler, içeride kalan borçlarını aldıktan sonra da işgali ve üretimin yönetimini ellerinde tutsalardı ne olacaktı? Yönetici sınıfın buna müdahalesinde bu türden yüksek bir bilincin payının ne olabileceği açık bir soru olmakla birlikte, bu sorunun önemli yönü şudur: elde edilen kar nasıl bölüşülecekti? Bu bölüşüm, işçiler tarafından kendi meşrulukları, kendi üretim ilişkilerinin meşru bir sonucu olarak görülecek miydi? İşte başlangıçta ilginç bir soru gibi görünen bu durumun altında sermaye ilişkileri açısından başka bir tehlike, yeni bir toplumsal ilişkinin ipuçları yatmaktadır. Ücretlerin kötü duru-

munu haksızlık olarak görmek ayrı bir bilinç düzeyidir, ücretli emek ilişkisinin kendisini sömürü olarak görmek daha ayrı bir bilinç düzeyidir. Varolan üretimi, döndürecek geliri bir yana bıraktıktan sonra karı bölüşmek işçilerin ve toplumsal ilişkilerinin önüne yeni bir soru ve bilinç düzeyi açar. Bu, sermaye ilişkisi açısından tehlikeli bir alandır. Eğer işçiler meşruluklarına inanır ve bu üretime devam ederlerse, bu durumda, sadece öz örgütlenmenin güveni değil aynı zamanda karın ve artı değerın kaynaklarına dair de yeni bir bilinç alanına girilmekte, başka türlü bir üretim ilişkisi ve toplumsal ilişki örgütlenmektedir. Yani sermaye açısından tehlikeli bir kapıdan geçilmektedir. Bu kapı, satışların yapılabilmemesi, üretimin sürdürülebilir olup olmaması, ilişkilerin sadece Alpagut'la sınırlı sürdürülebilir olup olamayacağından bağımsız yeni bir kavrayışa yol açan bir eşiktir. Gazete haberlerine yansıdığı kadarıyla işçilerin ve önde gelen eylemcilerin bilinci, işgalin ödenmeyen ücretlerin alınması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, TKİ'ye devredilmesine kadar sürmesiyle sınırlıdır. Ancak çok olasıdır ki, özel idare yöneticileri ve valiyle sınırlı olmayan genel olarak sermayenin bilinci bu kadar sınırlı değildir. Üretime el koymanın geçeceği tehlikeli kapıları görmekteyiz.

Bu soru önemli bir soru olarak dururken, Alpagut olayını, kendi içinde bulunduğu işçileşme koşulları ile öz örgütlenme dinamikleri arasındaki bağlantı açısından da değerlendirmek gerekir.

Alpagut Olayı: Farklı Sanayileşme ve İşçileşme Dalgaları, Farklı Özgütlenme ve Bölünme Dinamikleri

Özgütlenme ve öz yönetim deneyimi, işsizliğin, güvencesiz çalışma koşullarının yaygınlaşıp yasalastığı, işçi sınıfının parçalandığı bir dünyada daha önemli ve güncel bir sorun olarak ön plana çıkıyor. Emek süreçleri güvencesizleşiyor ama öte yandan eğitim, sağlık gibi hizmetler de piyasalaşiyor. Buralarda metalaşmanın, piyasalaşmanın artması, eğitim, sağlık gibi emeğin yeniden üretimini sağlayan alanlarda sermaye ilişkilerinin güçlenmesini getiriyor.

Bir yandan işsizlik, öte yanda işte olanların varolan işe yabancılaşması son derece artmış durumdadır. Ama diğer yandan da, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olma kavramı bir yana insanın bir niteliği olarak vasıf kavramının hızla metalaşması, ufalanması yüzünden üreten insanın emek süreci ile ilişkisi çetrefilleşmektedir. Tüm bunlar emekçilerin parçalanması, yaşamlarının tecrit edilmesi anlamına geldiği gibi, özgütlenme ve yeni bir toplumsal yeniden üretim ilişkisine dair öz güçlerinin, özgüvenlerinin parçalanmasını da beraberinde getirmektedir.

Ancak tam da bu sürecin diyalektik bir ürünü olarak, bu yeni işçileşme örneği, bağrında yeni öz örgütlenme, toplumsal yeniden üretimi yeniden kurma pra-

tiklerini, bu yöndeki dinamikleri de serbest bırakmaktadır. İşçi hareketinin kendine öz güven duymasının tek koşulu, bu öz örgütlenme dinamiğinin eski ile yeni kuşak ücretli emek ilişkilerinin keşmekeşi içerisinden çekilip çıkartılması ile olanaklıdır. Bunun için emek tarihi kadar, güncel emek hareketleri ile toplumsal hareketlerin öz örgütlenme dinamikleri üzerine düşünmek, bunları irdelemek önem kazanmaktadır.

Bu çalışma çok daha geniş irdelenmesi ve araştırılması gereken Alpagut olayını kazıp ortaya çıkarma yönünde bir ilk çabadır. Şu ana kadar gün ışığına çıkanlardan erken de olsa düşünce geliştirmek olanaklıdır. Ancak daha önemli olan bu çabaların yeniden çoğalması, emek tarihi ve güncel toplumsal hareketler üzerinden yeniden üretilmesidir. Bu amaçla Alpagut olayının öz örgütlenme deneyimi açısından değerlendirip, ilk giriş niteliğindeki düşüncelerle tarihselleştirmeye çalışacağım. Bu tarihselleştirmeyi yaparken işçileşme kuşakları üzerinden ele almayı deneyeceğim. Tarihsel olarak ele alındığında her işçi kuşağı, farklı sanayileşme dalgaları ile karşılaştığı sürece, buna karşı farklı birleşme ve dağılma mekanizmaları, refleksleri göstermektedir. Her işçileşme biçimi, topraktan koparıma ve kentlere yığılma, fabrikalara ya da işletmelere toplanma biçimi, sanayileşme dalgaları ve kuşakları arasında değişmektedir. 1960'ların gecekonduşuna yerleşen, mülksüzleştirilmiş ve göç etmiş işçi kuşakları ile 1990'ların varoşlarında biriken işçi kuşakları farklıdır. 2000'lerin kentsel dönüşümü ve TOKİ'leri karşısında kalan işçi kuşakları ise ayrı bir sanayileşme ve işçileşme dalgasının ürünüdürler. Benzer biçimde sanayileşmenin geç kapitalistleşen ülkede ilerlemesiyle birlikte sermayenin toplam döngüsü yaşamın tüm alanını kuşatmakta, ücretli emeğin meta piyasasına çıkması gibi, onu üreten koşulların da meta piyasasına dönüşmesini getirmektedir. Emek gücünün yeniden üretilme koşulları genişlemekte yaygınlaşmakta, metalaşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sanayileşme dalgası II. Dünya Savaşı'nın öncesinde başlayan devlet eliyle kurulan ya da devralınan şeker fabrikası, madenler gibi işletmelerdi. II. Dünya Savaşı bu devreye sekte vursa da, devrenin tamamlanması savaş sonrasında oldu. Bu yüzden gel gitli de olsa, öncesi ve hemen sonrasıyla Türkiye'de II. Dünya Savaşı dönemine denk düşen sanayileşme dalgası, kendine göre bir işçileşme dalgası yarattı.

27 Mayıs 1940'ların devlete dayanan ve zayıf olan bu sanayileşme dalgası sırasında gelişen sanayi sermayesinin kendi egemenliğini, kurumsal ve siyasal olarak yerleştiği bir darbe olarak gündeme gelirken, aynı zamanda bu sanayileşmenin ürünü olarak ortaya çıkan işçileşmenin direnci ve sonuçları ile de karşılaştı. Hatta bunun bir ürünü de oldu. 1960 sonrası Türkiye'de yeni bir sanayileşme dalgasının izlerini oluşturur. "İthal ikameci" olarak adlandırılan, içe yöne-

lik birikim sürecinin hız kazanması, kentlerin çevresinde gecekondulaşmanın artması, büyük kentlerde devletin yanında bireysel sermayelerin kurdukları fabrikaların yayılması gibi sonuçları doğurur. Alpagut olayı sırasında büyük kentlerde artan işgal ve grevler, bu sanayileşme dalgasının ürünüdürler.

Aşağıda kısaca Alpagut olayında yer alan işçi kuşakları ile daha sonraki işçi kuşaklarının, işçileşme dalgalarının kimi özelliklerini kabaca tartışacağız. Sanayileşme ve bunun sonucu olarak işçileşme, aynı madalyonun birbirinden koparılamaz iki yönü olduğu için her sanayileşme dalgasına eşlik eden işçileşme dalgasından ve kimi karakteristiklerinden bahsetmek olanaklıdır. 1960 öncesi, 1960-80 arası ve 1980 sonrası, özellikle 2000'ler sonrası farklı sanayileşme biçimleri altında işçileşen çalışan kitlelerin, kuşak farkları aslında sanayileşme ve işleşme dalgaları arasındaki farklarda örülüdür. Bu nedenle işçileşme dalgaları ile örgütlenme dinamikleri arasındaki ilişkiyi irdelemek bu çalışmanın kapsamını çok aşıya da önemli bir gereksinimdir. Bu sanayileşme dalgalarının yarattığı işçileşme örüntüleri ve onlara eşlik eden örgütlenme dinamikleri, farklı sanayileşme dönemlerinde sınıf oluşumları kadar sınıf içi bölünmeleri, sınıfların biraraya gelme ve dağılma kapasitelerini ve dinamiklerini de belirlememizi sağlarlar.

Burada bir ara paragraf açmak gerekiyor. İşçileşme ile örgütlenme dinamikleri arasındaki bağlantı salt bilinçli mücadeleyi kapsamıyor, aksine kendiliğinden dinamikleri, direnç ve direniş noktalarının irdelenmesini gerektiriyor. Yani örgütlenme dinamiklerini incelemekten bahsederken, salt siyasal öznenin belirgin olarak etkili olduğu değil (her ne kadar kesin ayrımlar çizmek hiçbir zaman olanaklı olmasa da) kendiliğinden direniş ve dirençleri de incelemekten söz ettiğimizi vurgulamak gerek. Burada yararlı bir ayrımı hatırlatmak gerekli olabilir. 1970'lerde batı yazarında başlayan emek süreci tartışmalarını sürükleyen temel metin Harry Braverman'ın "Emek ve Tekelci Sermaye" kitabı olmuştu. Bu kitapta yer alan ve geliştirilmesi anlamlı olan bir nokta, Türkçe'de ayrı kavramlardan yararlanarak tartışılabilir. Sınıf mücadelesi, sınıf çatışması gibi bilinen ayrı kavramlara eklenebilecek olan bu kavramlar, direnç ve direniş olarak öne sürülebilir. Direnç, emek sürecinin olağan gidişi içinde, sömürü ve yabancılaşma ile karşılaşan işçinin tek tek kendiliğinde geliştirdiği tepkiler olarak tanımlanabilir. Montaj hatındaki işçinin ceza almadığı sürece hata yapmaktan sakınmaması, örgütlü hale dönüşmeden kendiliğinden sabotaj ya da tepki direnci oluşturmaktadır. Emekçi, sömürü koşuluna ve emek sürecinin yabancılaştırıcı etkisine, kendi sahiplenmediği üretim sürecine direnç göstermektedir. Tuvaletteki kart okuma sistemine karşı anlık geliştirilen çözümler, sistemi bozma, böyle direnç ögesiye, örgütlü, ortak bilinçli bir düzeydeki hareket direnişe dönüşür. Kart okuma makinasını kırmanın

süreklileşmesi ve sözlü olarak aktarılmasına gerek duymadan genel bir farkındalığa dönüşmesi, direniş haline gelir. Çağrı merkezinde çalışan işçinin, telefona yanıt verirken karşısına koyulan aynaya gülümsemek yerine başka bir şey yapması, bilgisayarını meşgul etmesi bu direnç biçimleridir. Direnç ve direniş, sınıf mücadelesinin alt düzeyleridir ve onun içinde yer alırlar ancak bu mücadelenin yükselmesine bağlı olmadan üretim süreci içinde dağınık ve tekil halde, kendiliğinden sürerler. Bu dirençlerin birleşme noktaları, mücadele ve öz örgütlenme potansiyellerini içinde taşır. Her sanayileşme dalgası, üretim sürecindeki kendine özgü değişimleri ile mikro düzeye kadar etkileyip, bu direnç ve direniş biçimlerini, giderek de bunların birleşme biçimlerini, örgütlenme dinamiklerini etkiler. Benzer biçimde farklı işçileşme kuşakları, farklı direnç biçimleri geliştirirler. Örneğin, 1970'lerde montaj hattının dışlileri, bantın hızını yavaşlatmak, sabote etmek geçerli iken, 2000'lerde bantın hızının yanı sıra, robotun kontrolü, tuvaletteki ya da giriş çıkıştaki kart okuma cihazı karşısında sınıf direnci farklı biçimler kazanır.

Alpagut olayı, bu kapsamda bir inceleme için yeterli verileri barındırmaz. Ancak genel olarak bir yaklaşım yapmak olanaklıdır. Şu sorunun yanıtı ana hatlarıyla aranmalıdır. Alpagut hangi sanayileşme-işçileşme dalgasına dayanmakta, hangi birleşik kuvvetlerden etkilenmektedir?

Alpagut, 1960 sonrası sanayileşme dalgasıyla kesişmek ve ondan etkilenmekle birlikte 1960 öncesi sanayileşme dalgasının belirgin karakterini taşımaktadır.

Belli başlı karakterleri sıralamak olanaklıdır. Örneğin, Alpagut havzası, 1942'de kurulan devlete ya da il özel idarelerine ait Maden işletmelerinin topraktan kopardığı köylüleri topladığı bir havzadır. Maden işletmelerinin yarattığı bu ilk işçileşme dalgası ilk karakteristik niteliklidir. Şeker fabrikaları, maden işletmeleri devlet eliyle kurulurken, kendi dönemine has işçileşme dinamiğini, dolayısıyla birleşme ve dağılma yönündeki sınıf dinamiğini, öz örgütlenme koşullarını yaratmıştı. Elbette ki, bu 1960'ların esas sanayileşme ve işçileşme dalgasına göre zayıftı ama kendine özgü karakterler taşıyordu. İşçilerin ocaklarda kahvelerde toplanmaları, 1960'ın rüzgarı ile kurulan ve işgal sırasında etkinleşen köy kalkınma derneği ile ilişkileri, yerel yöneticiler ile ilişkileri, yaşam biçimleri bu dalganın niteliklerini taşımaktadır.

Bu dönemin diğer özelliği siyasal arkaplandır. Siyasal dekor, 1940'ların sonunda ayrışan AP-DP çizgisi ile CHP gibi ikili siyasal parti yapısıdır. 1940'lardan 1960'lara kadar henüz TİP ya da parlamento dış siyasal hareket güçlü değildir. İşçi hareketi savaş dönemi ve sonrası dağınıklık ve baskı altında biçimlenir. Gençlik hareketi dönemin sonuna kadar etkili değildir. Yine de sanayileşme dalgası,

zayıf da olsa merkezleşen işçi kitleleri için ara mekanizmaları yaratır. 1960 öncesi sanayileşme/işçileşme dalgasında uzlaştırıcı ve denetleyici rol alan konfederasyon Türk-ış'tır. Dodurga maden havzası, hareketliliği ve sayısı ile Türk-ış'ın ve onun gibi olan Maden sendikaları konfederasyonunun önemli bir belkemiğidir.

Buna karşılık 1960 sonrası sanayileşme ve işçileşme dalgasını belirleyen, siyasal hareketlenme, sanayi sermayesinin gelişkinliği, bireysel sermayeye ait fabrikalardaki işçi hareketleri ve DİSK olarak adlandırılabilir.

1960 öncesi devlet eliyle genişleyen işletmelerde işçileşme, devlet eliyle siyasal kayırmacılığa dayanan kötü yönetim, ekonomide toprak sahiplerinin ve kırsal alanın hakimiyeti gibi etkenler ile belirleniyordu. 1960 sonrasında ise sanayi sermayesinin hakimiyetini sağlamasıyla devletin dışında bireysel sermayelerin gelişimini getirdi. Özel işletme ve fabrikalarda çalışan işçilerin sayısı ve etkinliği arttı. DİSK bu dönemde bu kesimlerin içinde etkin oldu, bunlarla büyüdü. Zaten Alpagut'tan tam bir yıl sonra, İstanbul'da gelişen 15-16 Haziran İşçi Ayaklanması, tam da 1960 sonrası bu sanayileşme ve işçileşme dalgasının bir ürünü olarak meydana geldi. Bu işçileşme dalgasının örgütlenme, toparlanma ve dağılma dinamikleri de bu sınıf kuşağının özelliklerini belirledi.

"Uzay Çağında Sosyal Adalet Savaşı" yürüten Alpagut işçileri, cumhuriyet dönemindeki erken bir işçileşme deneyiminin "küçük bir adımı" iken gerçekte gerektiği ilgiyi görmeyen büyük bir adımı temsil ediyorlardı. Ama pankartlarındaki derin zıtlık, bir sonraki işçileşme kuşağı ile aralarındaki farklılığa rağmen kendini gösterme çabası gibidir. "Ben varım!". İstanbul'daki fabrika işgallerinin, grevlerin yanında, Amasya-Çorum havzasındaki bu ses, adeta bir sonraki yazın büyük rüzgarı, 15-16 Haziran'ın küçük bir habercisi gibidir. Daha sonra bölgede gerçekleşen Yeni Çeltak özyönetim deneyimi gibi...

1969'daki Alpagut olayı eski bir işçileşme deneyimine aittir. Her sanayileşme dalgası ve işçileşme kuşağı kendine özgü dinamikleri de getirmektedir. Ama bu dinamiklerde toplumsal üretim ilişkilerinin bizzat içinden çıkmaktadır. 1980 sonrası dışa açık sermaye birikimi ve 2000'lerde uluslararası finans kapitalin egemenliğinin artması, öte yandan yerli üretken sermayenin uluslararasılaşması koşullarında, bu dönemin sanayileşme dalgası özörgütlenmeyi de etkileyecektir. Güvencesiz emek sürecinin, güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlaştığı, üretim yapısının parçalı, esnek olduğu bir dönemde, buna karşı direnç de, öz örgütlenme arayışları da bu yeni kuşağın ihtiyaçları ve dili çerçevesinde gerçekleşecektir. Eski kuşağın diliyle bakıldığında dilsizlik, hareketsizlik ve kıpırtısızlık olarak görülen toplumsal harekete, yeni işçileşme kuşaklarının oluşum koşulları perspektifi ve dilinden bakılırsa, yeni direnç mekanizmaları görülebilir. Bu direnç mekanizma-

larının içinde öz örgütlenme dinamiklerine dair ipuçları boy veriyor olabilir. İşçileşme kuşakları, sınıf ve öz örgütlenme deneyimlerinin emek tarihi açısından incelenmesi ve sistemli biçimde ele alınması bu açıdan da önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Anweiler, Oskar (1990), Rusya'da Sovyetler (1905-1921), Ayrıntı Yayınları.
- Ant Dergisi, Sayı: 133, 15 Temmuz 1969.
- Brinton, Maurice (1990) Bolşevikler ve İşçi Denetimi 1917'den 1921'e Devlet ve Karşı Devrim, Ayrıntı Yayınları.
- Marks, K., Engels, F. ve V. I. Lenin (1977) Paris Komünü Üzerine/ Sol Yay.
- Narin, Özgür ve Özgür Mutlu Ulus (2010) "Alpagut Factory Occupation: First Experience of Workers' Self Management in Turkey", "How Class Works 2010" konferansına sunulmuş tebliğ.
- Narin, Özgür (2010) "Güncel Bir Tartışma Başlığı olarak Sınıf ve Özörgütlenme: 1969 Alpagut Olayı'nın Düşündürdükleri", 2010 Karaburun Bilim Kongresi'ne sunulmuş tebliğ.
- Savran, S (1992) Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri-I: 1919-1980, İstanbul: Kardelen.
- Siriani, Carmen (1990) İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi Sovyet Deneyimi, Belge Yayınları.
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (1988), Cilt 7, İletişim Yayınları.
- Türk Solu Dergisi, 1969, Mayıs, Haziran, Temmuz sayıları.
- Wright, Steve (2008) Gökyüzünü Fethetmek-İtalyan Otonomist Marksizminde Sınıf Bileşimi ve Mücadelesi, Otonom Yayıncılık.
- Yarışır, Volkan (2006) İşgal, Direniş, Grev, Mephisto Yayıncılık.
- Zeybek, Haşmet (1977) Alpagut Olayı (Tiyatro Oyunu), Koral Yayınları.
- Dönemin Yerel Günlük Gazeteleri Çorum Ekspres; Yenigün, Sungurlu Postası.
- Özyönetime katılanlar, yerel gazeteciler ve bölge sakinleriyle yapılan görüşmeler